

مرجع شناسی منابع فیزیک واخت فیزیک

هندبوک فیزیک (انگلیسی-فارسی)

سیدحجت‌الحق حسینی

چکیده

مقدمه

مقاله حاضر به بحث مرجع و مدرک‌شناسی می‌پردازد. اطلاع‌رسانی^۱ یکی از حوزه‌های بزرگ دانش بشری شامل اطلاعات، اشاعه و کاربرد آن و یکی از ۳۴ حوزه مهم آن است. [۱] اطلاع‌رسانی به دو رشته تقسیم می‌شود: ۱. مدرک‌شناسی و ۲. کتابداری. مدرک‌شناسی، به بررسی انواع مدرک و بازیابی آن براساس مشخصات محتوایی‌اش می‌پردازد و برای هویت دادن به هر مدرک، فقط از مشخصات خود آن مدرک استفاده می‌کند. مدرک‌شناسی، از سه شاخه تشکیل شده است: ۱. رده‌بندی مدرک؛ ۲. کتاب‌شناسی و ۳. نمایه‌سازی. [۲]

مدرک‌شناسی دانشی کاملاً کاربردی است. همه کتاب‌ها به سه گروه رده‌بندی می‌شوند: ۱. درسنامه‌ها ۲. مرجع ۳. غیرمرجع. کتاب مرجع، متنی است متشکل از تعداد زیادی واژه یا مطلب مستقل یا به اصطلاح «مدخل/ درایه»، که در آن، به ازای هر مدخل، نوع معینی از «شرح مدخل» داده می‌شود. بر پایه نوع «شرح مدخل» کتاب‌های مرجع، رده‌بندی می‌شوند. مهم‌ترین و پرکاربردترین آن‌ها عبارت‌اند از: واژه‌نامه، فرهنگ، دانشنامه، تزاروس، دستنامه، فرهنگ زندگی‌نامه‌ای و کتابنامه. در این سلسله نوشتارهای مرجع‌شناسی منابع فیزیک و اختر فیزیک، به هرگونه از این کتاب‌های تخصصی پرداخته خواهد شد.

منابع مرجع موضوعی، در زمینه موضوعی خاص ساماندهی شده‌اند و از نظر نوع اطلاعات و پاسخگویی آن‌ها به پرسش‌های طرح شده، به دو گروه شناخته می‌شوند: ۱. مستقل ۲. وابسته

منابع مستقل، منابعی هستند که به‌طور مستقیم به پرسش‌ها پاسخ می‌دهند. گونه‌هایی از این نوع عبارت‌اند از: واژه‌نامه‌ها، دانش‌نامه‌ها و دست‌نامه‌ها و...

دست‌نامه

دست‌نامه^۲، برای پاسخ به پرسش‌هایی است که در یک موضوع خاصی مطرح شده است. در دست‌نامه‌های علمی که برای متخصصان رشته‌ها تهیه می‌شود، برای ارائه اطلاعات علمی از امکانات تصویری، نظیر جدول‌ها، نمودارها، فرمول‌ها و... استفاده می‌شود. [۴] به دیگر سخن، دست‌نامه، نوعی

کلیدواژه‌ها: اطلاع‌رسانی، مدرک‌شناسی، مرجع‌شناسی،

دست‌نامه، واژه‌نامه، دانشنامه، فیزیک

**تفاوت
دست‌نامه با
دانش‌نامه، این
است که مطالب
دست‌نامه
با تفصیل
بیشتری
تشریح
می‌شوند و
به‌طور کلی،
فنی‌تر و
تخصصی‌تر
از دانشنامه
تخصصی است
و بیشتر برای
متخصصان
با معلومات
دانشگاهی
کافی کاربرد
دارد**

محتوایی گروه پدیدآورنده اثر شناخته شده‌اند. ترجمه فارسی اثر را آقایان بهرام معلمی و فریبرز مجیدی انجام داده‌اند و کل کتاب ویراسته بهرام معلمی است. این کتاب دارای هشت بخش در ویراست جدید و به این شرح است:

بخش اول: فرهنگ اصطلاحات

این بخش با نظم حروف الفبای انگلیسی، دربردارنده ۱۴۰۰ مدخل است که بسیاری از آن‌ها با نمودارها و جدول‌های گویایی همراه‌اند. ۲۱ نمودار بزرگ و جدید به دانش‌آموزان و دبیران فیزیک، در فهم اصطلاحات و واژگان فیزیکی، کمک می‌کند. مباحثی چون اتم، پیوندهای شیمیایی، اختر فیزیک، مکانیک، ترمودینامیک، نورشناسی، کیهان‌شناسی، الکتريسته و مغناطیس، فیزیک جدید و... با آخرین ویرایش علمی و اعتبار محتوایی توصیف و تبیین شده است. این بخش مهم، حدود ۲۵۰ صفحه از کتاب را به خود اختصاص داده است. بر بالای هر صفحه از کتاب، و در نواری خاکستری‌رنگ، اولین و آخرین مدخل در آن صفحه آمده است.

این کار حرفه‌ای، سرعت استفاده از کتاب را افزایش می‌دهد و فرد خواننده، راحت‌تر مدخل مورد جست‌وجوی خویش را می‌یابد. انتخاب نوع حروف و اندازه آن، استفاده و انتخاب برابر نهاده‌های خوب و دقیق فارسی، صفحه‌آرایی علمی و هنری شایسته و بایسته، استفاده از این بخش را بسیار مطلوب و منطقی جلوه داده است. پی‌نوشت‌های ضروری و درست برای نامواره‌های عمومی و اختصاصی در زیر هر صفحه، حکایت از دقت انجام کار دارد. گواه دیگری بر دقت و ریزبینی تولید علمی و فنی این اثر، نداشتن نادرستی واژه‌ای و غلط‌املائی یا واژه‌نگاری است.

مدخل اصل برهم فهمی با ۲۹ سطر، لامپ کاندی ۲۴ سطر، ساعت اتمی و رادار با ۱۷ سطر، آنتن و تابش زمینه با ۱۵ سطر از طولانی‌ترین مدخل‌ها و مدخل‌های رتبه‌بندی ۲ کلمه، صفحه ۳ کلمه، آیفون ۴ کلمه، جرم اتمی و گشتاور با ۵ کلمه از کوتاه‌ترین مدخل‌های این دست‌نامه شناخته شده‌اند. این موضوع باعث شده است تا نوعی، عدم توازن در پرداخت مدخل‌ها به لحاظ شمار واژگانی ایجاد شود.

بخش دوم: زندگی‌نامه‌ها

زندگی‌نامه بیش از ۳۰۰ دانشمند از زمان‌های باستان تا به امروز که اکتشافات و یافته‌های آنان درک و دریافت بشر

مرجع است که مدخل‌های آن، به صورت موضوعی و شبیه به درس‌نامه، سازماندهی می‌شوند، یعنی از فصل‌ها، بخش‌ها و زیربخش‌ها تشکیل می‌شود، اما چون سازمان موضوعی آن کاملاً مبتنی بر تقسیم‌بندی به اجزای تا زیربخش است، خواننده به آسانی می‌تواند موضوع دلخواه خود را در آن بیابد. دست‌نامه‌ها، معمولاً از نوع مرجع سطح سه هستند، زیرا فقط برای متخصصان می‌تواند قابل استفاده باشد. [۵]

دست‌نامه، اطلاعات مرجع جامع مربوط به یک حوزه یا رشته تخصصی معین را با ترتیب موضوعی به‌دست می‌دهد. تفاوت دست‌نامه با دانش‌نامه، این است که مطالب دست‌نامه با تفصیل بیشتری تشریح می‌شوند و به‌طور کلی، فنی‌تر و تخصصی‌تر از دانشنامه تخصصی است و بیشتر برای متخصصان با معلومات دانشگاهی کافی کاربرد دارد. تفاوت دیگر دست‌نامه با دانش‌نامه، ترتیب موضوعی و غیرالفبایی آن است. [۶]

هندبوک فیزیک (انگلیسی به فارسی)

این کتاب با مشخصات کتاب‌شناختی زیر، از سوی انتشارات مازیار ترجمه و چاپ شده است.
نام کتاب: هندبوک فیزیک
مترجمان: بهرام معلمی و فریبرز مجیدی
نویت چاپ: اول
تعداد صفحات: ۴۳۲ ص
شمارگان: ۲۲۰۰ جلد
سال انتشار: ۱۳۹۰ خ
این کتاب از مجموعه قلمرو علم و به‌عنوان بیستمین اثر آن، از سوی انتشارات مازیار منتشر شده است.
نام اثر اصلی:

The Facts on physics handbook

و سال انتشار آن ۲۰۰۶ م. است. نامی از ناشر، محل نشر و شماره ویرایش آن در شناسنامه و پیشگفتار کتاب دیده نمی‌شود. به‌رغم آنکه نام مناسب و برابر نهاده شایسته‌ای برای واژه هندبوک در زبان و نوشتار علمی فارسی، واژه دست‌نامه، وجود دارد، کتاب با نام هندبوک فیزیک منتشر شده است. دست‌نامه فیزیک، نامی سزاوارتر برای این اثر ارزشمند، نویسنده بوده است.

سر ویراستاری اصل اثر با دیوید هاردینگ و مویرا جانسن بوده است. ۹ نویسنده، ۳ پژوهشگر، ۳ تصویرساز، ۲ طراح گرافیک، ۴ نقشه‌پرداز و ۸ ویراستار علمی و ویراستار

این بخش بسیار مهم و کلیدی، با نظم الفبای انگلیسی، فهرستی جدید شامل بیش از ۱۵۰ فقره پیشرفت مهم در فیزیک به دست می‌دهد و این توانایی را ایجاد می‌کند که دانش آموز، دبیر و دانشجوی فیزیک بتواند به سرعت پیدا کند که چه کسی، چه چیزی را، چه موقع کشف یا اختراع کرده است

جایزه نوبل فیزیک را دریافت کرده‌اند. همگی به ترتیب سال‌ها و دلیل دریافت این جایزه، فهرست شده‌اند. ۱۷۷ فیزیکدان در تمام گرایش‌های دانش فیزیک از اختراعات فیزیک و کیهان‌شناسی تا ذرات بنیادی و کوانتوم‌های انرژی در این بخش معرفی شده‌اند.

بخش ششم: نمودارها و جداول

جدول کمیت‌های فیزیکی، شدت و بلندی صوت، نمادهای مدارالکترونیکی و الکترونیکی، طیف الکترومغناطیسی، یکاهای استاندارد جهانی SI، انواع انرژی‌ها، جدول تناوبی عناصر، آرایش الکترونی اتم‌ها، تبدیل طول و مساحت از یکاهای آمریکایی و کاربرد صنعتی به یکاهای متری، همگی در این بخش ساماندهی شده‌اند. منطق کاربردی و نظم ضرورت‌پذیر این بخش بسیار خوب، جلوه کرده است.

بخش هفتم: انجمن‌ها

بیش از ۳۰ انجمن مهم علمی، با توضیح کافی، نشانی، تلفن و وبگاه در این بخش معرفی شده‌اند. انجمن معلمان علوم طبیعی (ص ۴۱۴) و انجمن آمریکایی گروه معلمان فیزیک (ص ۴۱۲)، نمونه‌های درخشان از انجمن‌های آموزشی و پژوهشی فیزیک و رشته‌های وابسته هستند.

بخش هشتم: وب‌سایت‌ها

بیش از ۵۰ وب‌گاه معتبر که تحقیقات دامنه‌داری در حوزه‌های فیزیک و علوم وابسته داشته‌اند، در این بخش، معرفی و فهرست شده‌اند. وبگاه فیزیک و ستاره‌شناسی بر خط (ص ۴۱۷)، و درس‌های فیزیک (ص ۴۱۸) از وب‌سایت‌های دیدنی و پر بار معرفی شده، هستند.

در پایان نمایه کامل و دقیقی در هفت صفحه سه ستونی، آمده است که به دانش‌آموزان، دبیران و دانشجویان فیزیک کمک می‌کند تا بتوانند در کوتاه‌ترین زمان، پاسخ پرسش خود را بیابند. این نمایه دربردارنده نام اعلام، مفاهیم، پدیده‌ها، اصول، قوانین و نام کتاب‌های تأثیرگذار است.

این کتاب، یکی از بهترین دست‌نامه‌های فیزیک به زبان فارسی است که به‌تازگی منتشر شده است.

از قوانین فیزیکی حاکم بر جهان را فراهم کرده و گسترش داده است، آورده شده است. این بخش تا سال ۲۰۰۵ م. / ۱۳۸۴ خ. به‌روز شده است. این بخش از صفحه ۲۵۵ و ۳۳۳ کتاب را پوشش داده است. در این بخش، نامی از هیچ فیزیکدان ایرانی به میان نیامده است ولی از ابوعلی الحسن ابن هیثم (ص ۲۵۶) به‌عنوان تنها فیزیکدان جهان اسلام به‌عنوان فیزیکدان و ریاضی‌دان عرب نام برده شده است. از یونان باستان، ۴ نفر را به‌عنوان فیزیکدان و ریاضی‌دان معرفی کرده است: ارشمیدس (ص ۲۵۸)، اقلیدس (ص ۲۸۵)، فیثاغورث (ص ۳۱۶) و تالی (ص ۳۲۶).

بخش سوم: گاهشماری

در این بخش، گاهشماری روزآمدی از حدود ۸۰۰۰ سال رویدادهای تاریخی فیزیک که خیلی فراتر از جنگ‌ها، دگرگونی‌های سیاسی و حاکمان جهان بر زندگی، تأثیر نهاده‌اند، به توصیف آمده است. این رویدادها نیز تا سال ۲۰۰۵ م. به‌روز شده است. ارزش افزوده این بخش، گزارش مناسب و به‌هم پیوسته زمانی از یافته‌ها و مفاهیم فیزیکی در طول تاریخ است. برخی از یافته‌ها، با شرح جالبی همراه است که اثرگذاری بهتری دارد.

بخش چهارم: پیشرفت‌های مهم

این بخش بسیار مهم و کلیدی، با نظم الفبای انگلیسی، فهرستی جدید شامل بیش از ۱۵۰ فقره پیشرفت مهم در فیزیک به دست می‌دهد و این توانایی را ایجاد می‌کند که دانش آموز، دبیر و دانشجوی فیزیک بتواند به سرعت پیدا کند که چه کسی، چه چیزی را، چه موقع کشف یا اختراع کرده است.

بخش پنجم: برندگان جایزه نوبل

از زمانی که در سال ۱۹۰۱ م. «ویلهلم کوزات رونتگن، فیزیکدان آلمانی به پاس انجام دادن خدمات فوق‌العاده از طریق کشف پرتوهای قابل توجهی که بعداً نام او بر آن‌ها نهاده شد، تا سال ۲۰۰۵ م. که «روی ج. گلاوبر» «جان ل. هال» دانشمندان آمریکایی و «تئودور و. هنش» فیزیکدان آلمانی

پی‌نوشت

1. Information Science
2. Reference Book
3. Handbook

منابع

۱. محمدی‌فر، محمدرضا. (۱۳۸۰). آشنایی با مدرک‌شناسی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. ص ۱.
۲. همان. ص ۶.
۳. مرادی، نوراسه. (۱۳۸۱). مرجع‌شناسی. تهران: فرهنگ معاصر، ص ۱۲.
۴. ریاحی‌نیا، نصرت. (۱۳۸۹). آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری. تهران: کتابدار. ص ۷۵.
۵. نک [۱] و [۲]. ص ۲۱.
۶. محمدی‌فر، محمدرضا. (۱۳۷۶). فرهنگ جامع مرجع‌شناسی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. ص ۲۲۷.

